

Наталія Дяченко
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС
ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА»

У статті висвітлено деякі аспекти процесу формування мовної компетентності студентів-філологів під час викладання курсу «Вступ до мовознавства».

В статті розглядаються деякі аспекти формування мовної компетентності студентів-філологів в процесі викладання курсу «Вступ до мовознавства».

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, освіта, навчальні технології.

Освітня система пострадянського простору охоплює різноманітні парадигми фахової підготовки. Серед них є загальновідомі й усталені (традиційний знаннєцентристський, системний, діяльнісний, комплексний), і порівняно нові (особистісно-орієнтований, особистісно-діяльнісний, ситуаційний, контекстний, інформаційний, ергономічний та інші) підходи. До останніх належить і компетентнісний підхід. Його дослідженню присвятили свої праці І. Зимня, О. Хуторський, О. Пометун, Д. Ельконін, Т. Волобуєва, Т. Ковальова та ін.

Сьогодні педагоги всього світу одностайні в тому, що саме освіченість, зокрема її високий чи, принаймні, належний рівень, є тим основним джерелом ключових переваг, котрі дозволяють тривалий час бути конкурентоспроможним на ринку праці. Досягнути цього можна лише шляхом кардинальних змін і реформ освітньої системи, до яких упродовж останнього десятиліття активно намагається долучитися й Україна і які насамперед полягають у переході від традиційних, ще радянських «знаннєнакопичувальних» стандартів до компетентнісного підходу «при визначенні мети, змісту і технологій навчання» [3, с. 14]. Важливо, однак, щоб цей перехід був саме зміною акцентів, а не спробою руйнації усіх попередніх набутків. Напевно, слушною є думка, що компетентнісний підхід, котрий за своєю суттю є саме тією адекватною відповіддю на вимоги сучасності, не заперечує академічного, а навпаки поглиблює, доповнює і розширює його: не відкидаючи необхідності формування знань, умінь і навичок (головної і, по суті, єдиної мети академічного підходу), він водночас орієнтує на оволодіння ключовими компетенціями, наявності яких вимагає сучасний ринок праці. Адже наявність багажу необхідних знань, на жаль, не є показником належного рівня підготовки фахівця, котрий може виявитися абсолютно безпорадним без умінь застосовувати їх на практиці, в реальних, а не ідеальних навчальних умовах, без навичок самоосвіти, знання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, постійного самовдосконалення і саморозвитку – визначальних вимог сьогодення. Саме тому компетентнісний

підхід зміщує освітні акценти на прагнення й здатність до навчання упродовж усього життя, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію і розвиток індивідуальності [2].

Останнім часом компетентнісний підхід намагаються використовувати в підготовці фахівців різних галузей, звичайно ж, і в процесі підготовки майбутніх педагогів.

Мета статті – висвітлити деякі аспекти процесу формування мовної компетентності студентів-філологів під час викладання «Вступу до мовознавства».

Викладання лінгвістичних дисциплін у вузі починається з курсу «Вступ до мовознавства», вивчення якого створює теоретичну й методологічну базу для підготовки фахівця-мовника. Тобто вже від початку цей предмет відіграє визначальну роль у формуванні мовної компетентності студентів. Він має на меті закласти основи знань із найважливіших теоретичних питань сучасної лінгвістики: мова як суспільне явище, функції мови, проблема походження мови, система і структура мови, предмет і завдання мовознавчої науки тощо. Практичним результатом опрацювання дисципліни має стати сформований термінологічний апарат як база для здобування знань із прикладних мовознавчих дисциплін, зокрема сучасної української літературної мови. Крім того, значне місце в курсі посідають питання методів лінгвістичних досліджень, що є надзвичайно важливим не лише для формування загальнолінгвістичної компетентності майбутнього філолога, але й має суто практичне значення: без цього неможливо обійтися при написанні курсових і дипломних робіт.

Таким чином, метою викладання дисципліни «Вступ до мовознавства» є формування в майбутніх філологів системи пропедевтичних знань із основних теоретичних питань сучасної лінгвістики, що дає можливість підготувати першокурсників до свідомого подальшого сприйняття дисциплін лінгвістичного циклу.

Основними завданнями курсу є: забезпечити оволодіння методологічними основами вітчизняного та зарубіжного мовознавства; ознайомити студентів із основними поняттями й термінами, якими оперує мовознавство; підготувати першокурсників до слухання спеціальних лінгвістичних дисциплін, які вони будуть вивчати; сформувати наукове розуміння сутності мови як суспільного явища, закономірностей її розвитку і функціонування, властивих їй структурних одиниць; підготувати студентів до самостійного аналізу мовного матеріалу.

Як наслідок студент повинен навчитися розрізняти основні лінгвістичні поняття і терміни; давати визначення лінгвістичних термінів, ілюструючи їх власними прикладами; виділяти мовні явища, аналізувати їх, робити висновки й узагальнення.

Програма курсу передбачає такі форми роботи: лекції, практичні заняття та самостійну роботу студентів. Проте не всі розділи програми однаковою мірою висвітлюються на лекціях, деякі теми частково або повністю виносяться на самостійне опрацювання з подальшим розглядом на

практичних заняттях. Сьогодні, коли у зв'язку із запровадженням у вищих навчальних закладах новітніх навчальних технологій, лекційні курси закономірно скорочуються, особливого значення набуває організація самостійної підготовки в процесі засвоєння знань. Цьому сприяють наявність низки виданих останнім часом ґрунтовних підручників із курсу та видання сучасних навчальних посібників, які відповідають новим лінгвістичним концепціям, вимогам до навчальної книги й можуть бути використані як на практичних заняттях, так і під час самостійної роботи студентів. Викладаючи цю дисципліну, особливо важливо враховувати брак досвіду організації самостійної роботи по засвоєнню нового й доволі складного для першокурсників матеріалу, тому необхідно всіляко сприяти виробленню в них усвідомленого прагнення до систематичного, поглибленого наукового вивчення мови, уміння самостійно аналізувати мовний матеріал, творчо використовувати набуті знання. Цього можна досягнути шляхом цілісного відображення змістового наповнення курсу, яке викладач може реалізувати завдяки навчально-методичному забезпеченню, елементом котрого традиційно виступають посібники. Наприклад, посібник «Вступ до мовознавства» [1] містить перелік тем і теоретичних питань до них, домашніх завдань, вправ, тестових завдань, питань для самоконтролю, проблемних питань, тем рефератів; крім того, до нього включено низку малюнків, схем, таблиць. Ілюстративний матеріал, дібраний із творів видатних письменників, учених, педагогів, громадських діячів, сприяє формуванню естетичних смаків та позитивних моральних рис студентства.

Під час викладання курсу важливо використовувати завдання різної складності для визначення ступеня сформованості компетентності в студента, які можуть стати індикаторами для самоаналізу рівня засвоєння програмового матеріалу. Наведемо кілька прикладів завдань високого (позначка “*” вказує, що це завдання високого рівня складності) і звичайного рівня складності.

Тема «Класифікація мов».

1*. Порівняти наведений нижче уривок тексту сучасною болгарською мовою та його переклад на українську. Які висновки про граматичну будову болгарської мови можна зробити на підставі навіть побіжних спостережень?

Решението на проблемата, дадено от Лесинг, не задоволява днес в много отношения. Налучкал по интуиция някои верни принципи на поетическия стил, особено на епическото изображение, и съгласил ги само външно със своята основна идея за езика, той съвсем не докосва онези страни на последния, които днес ни се струват съществени (М. Арнаудов. Психология на литературното творчество).

Вирішення проблеми, дане Лесінгом, не задовольняє сьогодні в багатьох відношеннях. Інтуїтивно відшукавши деякі правильні принципи поетичного стилю, особливо епічного зображення, і узгодивши їх тільки зовні зі своєю основною ідеєю мови, він зовсім не торкнувся тих сторін останньої, які сьогодні нам здаються суттєвими.

2*. Існують лінгвістичні універсалії – закономірності, притаманні всім мовам світу (або абсолютній їх більшості). Приклади універсалій зі сфери граматики: «у всіх мовах існує склад, який складається з приголосного й голосного звуків», «у всіх мовах є займенники, які мають принаймні три особи й два числа»; «нормальним для всіх мов є порядок, при якому умовна підрядна передує головній частині» тощо. Що, на Вашу думку, є основою для таких універсалій?

3. Пояснити, чому Латинська Америка називається Латинською. Які мови найпоширеніші на цьому континенті?

Тема «Фонетика як наука».

*Ознайомитися з описом експерименту (за книгою: Неговецкая Е. И., Шахнарович А. М. «Язык и дети»), установити, чим відрізняється сприйняття звукової сторони мови в дітей і дорослих:

...На вопрос: «Что больше – кит или кот?» – маленькие дети, не знающие (это было установлено), что такое кит, в абсолютном большинстве отвечали: «Кот». Очевидно, что что-то в этом слове, в его звуковой оболочке заставляло детей предположить, что кит – это что-то маленькое...

Мы предположили, что звук [и] у детей ассоциируется с чем-то маленьким, а звук [о] – с большим... Для чистоты эксперимента, для того чтобы исследовались только внешние звуковые свойства слов, мы взяли ... квазислова – несуществующие слова.

Перед ребенком раскладывались деревянные фигурки разной величины. Ребенку предлагалось следующее задание: «Давай назовем эти фигурки так – Бим и Бом...» И ребенок выбирал маленькие фигурки и откладывал их: «Вот Бим, и вот Бим».

Тема «Письмо».

*Нижче представлено вірш білоруського поета Максима Богдановича (1891–1917) «Непагодаю маёвай»: 1) у тому вигляді, у якому його було опубліковано вперше; 2) у сучасній білоруській орфографії. Які орфографічні відмінності Ви помітили? Які переваги чи, навпаки, недоліки другого варіанту перед першим?

1. Падаюць вішняў цьвяты, і разносіць іх вецер халодны;

Сьнегам у чорную гразь падаюць вішняў цьвяты.

Плачце, галіны, лісты! Загубілі вятры цьвет ваш родны, –

Некчаму болі вам жыць. Плачце, галіны, лісты!

2. Падаюць вішняў цвяты, і разносіць іх вецер халодны;

Снегам у чорную гразь падаюць вішняў цвяты.

Плачце, галіны, лісты! Загубілі вятры цвет ваш родны, –

Не к чаму болей вам жыць. Плачце, галіны, лісты!

Тема «Розділи лексикології»

1. При постриженні в монахи людина повинна відмовитися від свого мирського імені й отримати нове, духовне. Як Ви вважаєте, з якою метою це роблять?

2. У школі, зазвичай, майже всі учні й учителі мають прізвиська. Чому вони виникають? Як утворюються і співвідносяться зі справжніми іменами?

3*. Порівняти два крилаті вислови:

Что значит имя? Роза пахнет розой, Хоть розой назови ее, хоть нет

(У. Шекспір, пер. Б. Пастернака) та *Как Вы лодку назовете, так она и поплывет.*

З яким із них Ви згодні? Чи впливає ім'я на долю речі?

Тема «Граматики».

1*. Прокоментуйте представлені висловлювання про граматику. Як Ви їх розумієте? На яких особливостях граматики зосереджено увагу в цих висловлюваннях?

„Боюся, що ми не зможемо позбавитися Бога, доки ще віримо в граматику” (Ф. Ніцше).

„Грамматика во всех народах есть в естестве... Когда писал Гомер, тогда у еллин еще не было написанной Грамматики, но сей великий поит и отец поитов Грамматику знал” (А. Сумароков).

„Грамматика не предписывает законов языку, но изъясняет и утверждает его обычаи” (А. Пушкин).

Особливістю компетентнісного підходу є використання навчальних технологій, котрі створюють ситуації включення студентів у різні види діяльності – спілкування, вирішення проблем, дискусії тощо. Це забезпечують завдання на зразок:

1. Проаналізувати висловлювання:

«Мовознавство вивчає мову, або людське мовлення, у всій її різноманітності. Але якщо ми звернемо увагу на те, що племінних і народних мов може бути кілька тисяч, а людського життя, навіть при найбільших здібностях, вистачає на пізнання лише маленької частки цієї маси, то виявиться, що лінгвістика як завершена цілість є й залишиться назавжди лише недосяжним ідеалом. Жодна книга не може представити цілої системи мовознавства. Жодна людська голова не в змозі охопити всю масу фактів, які сюди відносяться. Кожен дослідник мови тримає у своїй голові лише уривок, лише невеликий уривок, лише невеликий уламок цілого, який дає йому змогу дійти до загального погляду на ціле й створити собі менш чи більш точну картину мовного життя взагалі» (І. Бодуен де Куртене).

2. Підготуватися до дискусії на тему «Походження мови». Обрати теорію походження мови, яку Ви аргументовано обстоюватимете.

Таким чином, виконання / невиконання усіх завдань, представлених у посібнику до кожної теми, дає змогу самостійно встановити рівень рефлексії, тим самим підтверджуючи чи заперечуючи правильність попередньої самооцінки сформованості компетентності з відповідних питань: мінімальний (студент зміг виконати усі завдання звичайного рівня складності: відповісти на теоретичні питання, питання для самоконтролю, проблемні питання, виконати домашні завдання, вправи, тестові завдання, розв'язати лінгвістичні задачі), середній (крім завдань звичайного рівня складності, студент зміг виконати й більшу частину завдань високого рівня складності), високий (студент зміг виконати усі запропоновані завдання). Якщо студент не зміг виконати усі завдання звичайного рівня складності, рівень вважається недостатнім.

Загалом же зауважимо, що саме поєднання традиційних і сучасних технологій під час викладання курсу «Вступ до мовознавства» сприяє успішному

формуванню мовної компетентності студентів-філологів. Подальші студії в цій царині мають бути спрямовані на вдосконалення методики викладання дисципліни, наприклад, у напрямку залучення досягнень сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, використання елементів дистанційного навчання (як вебінари) для студентів заочної форми навчання тощо.

Література

1. Дяченко Н. М. Вступ до мовознавства: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Наталія Миколаївна Дяченко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 100 с.

2. Сыманюк Э.Э. Компетентностный подход в подготовке отраслевых специалистов / Э. Э. Сыманюк, Л. Ю. Шемятихина, М. Г. Синякова // Фундаментальные исследования. – 2009. – № 5. – С. 141–146.

3. Чернова Ю. К. Технология реализации компетентностного подхода при подготовке специалистов / Ю. К. Чернова // Вектор науки Тюменского государственного университета. – 2010. – № 1(1). – С. 10–14.